

RAFA IRIONDO

Azken eskola frankista

AUZO ESKOLA

1917an auzo eskolak sortzeko proiektua ipini zuen martxan Bizkaiko Foru Aldundiak. Herrialdeko biztanleen % 40k ez zekien irakurtzen ezta idazten, horietako asko landa-eremuko jendea. 1920ko hamarkadan, auzo eskolak sortu ziren baserritar umeak alfabetatzeko asmoz. Jeltzaleek, Aldundian gehiengoa zuten, euskaraz nahi zuten bultzatu eskolatzea.

125 auzo eskolatik gora zabaldu ziren Bizkaian, horietatik 21 Durangaldean. Iurretan, hiru: Amezketan, Orozketan eta Oromiñon. Oromiñokoa izan zen hiruen artean lehenengoa eraikitzen, 1921ean, 300 biztanle zituela auzoak eta 70 ume eskolaratzeko moduan. Ordu-rako, Silvestra Zugaza-Artazak eskola propio bat martxan zeukan eta, Aldundiaren eskola zabaltzean, irakasle hori hautatu zuten lanarekin jarraitzeko. Hasieran 48 ume matrikulatu ziren, baina kopurua handituz joan zen.

Gerra Zibilarekin, 1937tik aurrera, Estatu frankistaren menpe geratu ziren auzo eskolak. Panorama zeharo aldatu zen: euskararen debekua, zigorrak, bandera espainola, *Cara al sol* kantatzeko eguneroko errituala. Gau frankista luze ia amaitezinaren ondoren, Francisco Franco hilda, laster heldu ziren aldaketak, Trantsizioa heldu zen eskoletara ere. Baina gauza bitxi bat gertatu zen Oromiñon.

Hango auzo-eskolan beste lau urtez iraun zuen Diktadurak. Gerraren amaieraz enteratu ez, eta lubakian urte luzez geratu zen Hiroo Onoda soldadu japoniarraren antzera, Oromiñoko umeak ere ez ziren diktaduraren amaieraz jabetu, harik eta auzotik herriko eskolara bajatu ziren arte.

Orduko ikasleek ez dute ahaztu hura guztia. Esate baterako, Rafa Iriondok. *Luhartz* taldea sortu zuen 1983an, eta ibilbide musikal luzea egin du harrezkero; baina, umetan, Oromiñoko eskolan ibili zen eta ondo gogoratzen du garai hartako errealitatea..

FRANCO HIL ETA GERO BE, *CARA AL SOL*

Oromiñoako auzo eskolan, Franco hil eta gero ere diktadurapean jarraitu genuen: *Cara al sol* abesten, bandera espainola ipintzen, euskara debekatuta... 1979ra arte egoera horretan egon ginen eskolan. Suposatzen dugu maistraren erabakiagatik gertatu zela hori.

Ni Txarroa baserrian bizi nintzen, eta auzo-eskolara joateko ez zegoen biderik oraindino, oinez joaten ginen. Bilboko nire lehengusuak hiriko ikastolan zebiltzan, eta Oromiñon eskolara biderik ere ez. Gu, azkenengo sasoiak egon ginenak, hiru adin derberdineko ikasleak ginen: seigarren, zazpigarren eta zortzigarren mailakoak. Hamar bat urte neuzkan. Nik Bilbon Leizaola ezagutu nuen asteburu batean, bere altzoan egon nintzen. Eta astelehenean, Oromiñora etorri eta bandera espainola ipini behar, *Cara al sol* kantatu...

Non bizi gara gu? Pentsatu zelako kontraesana.

Leonia Maeztu zen gure maistra. Urte asko egin zituen Oromiñon, ni eskolan egon nintzen denbora guztian behintzat bai. Ikastearen partetik ez dut kexarik, pila bat ikasi genuen. Ikasleak batera egoten ginen denak, lehen mailatik zortzigarrena, eta denona ikasten genuen denok. Zortzi urterako, *raíz cuadrada* ateratzen bagenekien; erro karratuak. Ordu estrak sartzen zituen, maistra partikular moduan, eta aparte kobratzen zuen. Ia denok joaten ginen, ze, nork esan hari ezetz?

Baina, euskara total debekatuta zeukan. Euskaraz berbetan harrapatuz gero, erreglarekin jotzen gintuen hatzamarretan... Mutilei patilletatik tira be egiten zigun, batzuetan, eta akorduan dut baten bat gelan belauniko liburuak eskuetan eusten, euskaraz egiteagatik. Klaro, guk, erderaz ez genekien eta!

Asteko planifikazioa geneukan. Egunero errezatzen genuen angelusa, eta mais-traren familiakoren bat hiltzen bazen, aste osoan errosarioa. Bariku arratsaldeetan, Don Santiago etortzen zen, Leoniaren gizona, Maiztegiko eskola nazionalen irakasle ibili zena. Lehen mailetako ikasleok haren kotxea garbitu behar izaten genuen, eta zazpigarren eta zortzigarren mailetakoek eskolako komunak garbitzen zituzten. Eta, denbora hori errekuperatzeko, zapatu goizetan eskolara joan behar izaten genuen.

Harekin, feudalismoan lez izaten ziren gauzak: Gabonetan oilaskoa eraman behar izaten genion. Eta txerria hiltzen zenean, txorizoak. Oso ondo bizi zen andrea.

Bandera, gazteenek ipintzen zuten normalean, erreleboka. Nagusienek balinekin -eta zulotzen zutenez gero, bandera berri bat ekartzen zuten. *Cara al sol*, 1977ra arte abestu genuela uste dut. Briñaseko udalekuetara joaten hasi ginen sasoiari bigundu zen arau hori. Baina bandera ipintzearena azkenera arteko errituala izan zen, 1979ra artekoa.

Halan zelakoan, normaltzat hartzen genuen, traumarik barik. Sasoi hartan, etxeetan ez zen ezeri buruz barbarik egiten. Eta, zeozer esatekotan, ahuntz-euskeraz berba egingo zuten, guk ez ulertzeko moduan. Edo kanpora bidaliko gintuzten, esanez: «Nagusien gauzez berba egin behar dugu».

Ni 1979ra arte egon nintzen Oromiñoko eskolan, orduantxe zarratu zen. Tartean, Mila Arroyabe irakasle iurretarra ere egon zen denbora batez, eta azkenetan irakasle zoro bat etorri zen: nagusienei klaserik ez ziela emango esaten zuen.

Azkenean, ikasturtea hasita bajatu ginen lurretara, Maiztegira. Aldaketa igarri genuen, giroa guztiz desberdina zen. Lehenengo urteetan derrigorrezkoak ziren «Don», «Doña» eta halakoak, eta gazteleraz ziren klaseak. Baina, irakasle gazteekin euskara sartzen hasi zen apurka-apurka. Euskara ikasgai moduan eduki genuen, eta *Nor-nori-nork* eta halakoak han ikasi genituen.

